

5. Фрадинський О.А. Основи оподаткування : [навч. посібник] / Фрадинський О.А. – Львів : «Новий світ – 2000», 2010. – 344 с.

Надійшла 01.09.2011

УДК 330.81 (447)

Г. А. ЧЕРЕШНЯ, Т. В. ЦВІГУН
Хмельницький національний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ЕКОНОМІСТІВ В ПЕРІОД НЕЗАЛЕЖНОСТІ

В статті на основі наукових праць аналізуються проблеми економічної теорії, її розвиток та особливості в період незалежності, висловлюються рекомендації українських вчених-економістів щодо виходу України з економічної кризи кінця ХХ – початку ХХІ століття.

The article based on research papers analyzed the problem of economic theory, its development and features of the period of independence, expressed Ukrainian recommendations of economists for Ukraine's exit from the economic crisis of the late ХХ - early ХХІ century.

Ключові слова: інтелектуальний прорив, фізична економія, квантова політична економія, реалістична політична економія, конституційна політична економія, термодинаміка, енергетика суспільства, джерела прогресу, енергія прогресу, ноосфера, біосфера, єдність товарного і грошового ринку.

Останні десятиріччя характеризуються активною інтеграцією України в світову економічну та наукову сфери. Економічні та політичні реалії, які безперервно змінюються, потребують адекватної динаміки їх осмислення. Реалії ХХІ ст. настійно вимагають інтелектуального прориву у сфері не тільки технологій, але й гуманітарних знань, у ряду яких економічній теорії належить за правом провідне місце. Спробою такого прориву є дослідження проблем економічної теорії вітчизняними вченими-економістами в період незалежності України. Перехід країни до ринкової економіки офіційно затверджений рішенням ЄС, прийнятим 1 грудня 2005 року на саміті «ЄС – Україна»; це не тільки кардинальний перелом у самому стилі та методах господарювання, але ще й радикальні зміни переосмислення цього процесу в економічній науці, виникнення нових економічних законів та категорій. Об'єктивна дійсність довела, що без наукового передбачення суспільство розвивається повільніше, долаючи тернистий шлях спроб і помилок. Лише осмислення стану речей, набутого досвіду, твереза оцінка наявних ресурсів та шляхів їх використання задля досягнення усвідомлених цілей спрощують цю дорогу, дозволяють користуватися плодами суспільної праці. Важливу роль в цих процесах відіграють поради вчених-економістів, їх соціально-економічні прогнози.

Метою даної наукової роботи є аналіз економічних досліджень українських вчених-економістів на сучасному етапі.

В період останнього десятиріччя (2001–2010 рр.) українські вчені продовжували вести жваві політичні дискусії щодо предмету політичної економії, зробивши історичний екскурс в минуле і відзначивши, що перші економісти вживали різні її назви. У. Петті – «політична анатомія», «політична арифметика», фізіократи іменували себе економістами. Відомий французький меркантиліст А. Монкретьєн в 1615 році вперше вжив термін «політична економія». Зміни в господарському житті вимагали нових знань в позитивній та нормативній економічній науці. З'явилися «Економікс», мікро- та макроекономіка. Як стверджують відомі українські дослідники Л. Корнійчук, В. Шевчук, Л. Воробйова у статті «Фізична економія, українська школа» [1, с. 55] в сьогоденній економічній науці проголошуються нові відгалуження політичної економії. Російський економіст В. Афанасьєв, посилаючись на Д. Хукса, пише про «квантову політичну економію». Академік РАН Л.І. Абалкін проголошує «реалістичну політичну економію». Американські економісти, визнані лідери в галузі теорії суспільного вибору Дж. Бреннан і Дж. Бюкенен, досліджують «конституційну політичну економію». Американський економіст Л. Ларуш розвиває концепцію «фізичної економії». А в Україні біля 120 років тому її засновником став видатний мислитель С.А. Подолинський (1850–1891). Світову славу С.Подолинському, яка запізнилася більше як на 120 років принесло дослідження: «Праця людини та її відношення до розподілу енергії», опубліковане в журналі «Слово» в 1880 році. «У цій праці С.Подолинський здійснив прорив у світовій науці про розвиток суспільства, він заклав основи нового підходу до аналізу розвитку людства, пов'язавши його із збереженням та нагромадженням енергії» [1, с.56]. Франкомовний варіант праці вчений надіслав К.Марксу. У листах до нього (березень – квітень 1880 р.) він писав, що спонукає до її написання став «Капітал» і що він зробив спробу «погодити додаткову працю з пануючими фізичними теоріями» [2, с. 106]. Одержавши від К.Маркса цю працю, Ф.Енгельс вказав на нібито помилковість зроблених С.Подолинським висновків. «Подолинський, - писав він у листі до К.Маркса, - відхилився в бік від свого дуже цінного відкриття, бо хотів знайти новий природничий доказ правильності соціалізму і тому поплутав фізичне з економічним» [2, с. 106]. Ця оцінка стала вироком для відкриття С.Подолинського. Насправді ж це був подвиг в науці. Російський дослідник його спадщини П.Кузнецов писав: «С.Подолинський настільки випередив свій час своїм відкриттям, що

подібно до М.І.Лобачевського не дожив до його визнання» [3, с. 10]. Ідеї С.А. Подолинського розвинув В.І.Вернадський (1863-1945) – видатний український вчений в галузі природознавства. Він зазначав, що ідеї щодо енергетики життя, взятої у рамках Космосу, розвивалися багатьма мислителями, вченими, філософами. «Ми, – писав він, – знаходимо стислі, проте абсолютно чіткі вказівки, думки і факти щодо енергетичної відмінності живого від мертвого – вже у працях засновників термодинаміки – у Р.Майєра, В.Томсона (лорда Кельвіна), Г. Гельмгольца. Цих вказівок не зрозуміли і не оцінили. Вже пізніше і самостійно, рано померлий С.А. Подолинський зрозумів усе значення цих ідей і намагався застосувати їх до вивчення економічних явищ» [4, с. 218].

Відомий український мислитель М.Д. Руденко (1920–2004), який далі розвинув ідеї С.А. Подолинського у працях «Гносис і суспільство», «Енергія прогресу», наголосив, що розглядає енергетику суспільства, а не політичні аспекти суспільного життя. Щодо самої політики, то вона повинна формуватися на основі законів природи, а не навпаки [5, с. 298].

Вчений вважав, що фізичну економію слід сприймати як основу, на якій має ґрунтуватися політична економія, яка як наука руйнується та прикладні економічні науки. На його думку основним завданням фізичної економії як науки є виявлення джерела прогресу. Ключовою категорією, що пронизує наукову систему М. Руденка є енергія прогресу – це абсолютна додаткова вартість, джерелом якої є космічне випромінювання, а її одержання людьми можливе завдяки використанню фотосинтезу. Формування цієї категорії слугує методологічною базою, на якій побудована світоглядна конструкція фізичної економії, що охоплює як уже існуючі, так і самостійно відкриті вченим категорії та закони. Ґрунтуючись на засадах фізичної економії, М. Руденко виводить власну формулу капіталу $K = E - F$, де K – капітал, E – енергія прогресу, F – кількість ентропії. Поділяючи думку Ф. Кене (відомий французький фізіократ), він осучаснив його висновки про те, що держава і промисловість є виключно ентропійними органами суспільства. Капітал вчений виводить не з грошового обігу, а з космічної субстанції після вирахування з неї відносної вартості та державних витрат. Сказане М. Руденком не слід розцінювати як заперечення політекономії, а навпаки, не тільки в Україні, але й у світовому товаристві бракує саме політекономії, причому такої, яка б у своїй основі спиралася на фізичну політекономію і була похідною від неї.

Існує новітня українська школа фізичної економії, здобутки якої є дороговказами прогресу понад століття. Поєднання біосферної та ноосферної (ноосфера – сфера розуму – це новий еволюційний стан біосфери, в якому розумова діяльність людини стає вирішальним фактором її розвитку) концепцій В.І.Вернадського є основоположними тезами фізичної економії, має стати фундаментом новітньої української школи фізичної економії, започаткованої в Україні, а надалі ідея поширювалася б у світовому співтоваристві.

Одним із найважливіших напрямків українських економістів є дослідження ефективності економіки України в період її незалежності, аналіз категорії ефективності, подаються кількісні методи оцінки ефективності факторів виробництва. Розглядаються такі елементи макроекономічного середовища як ціноутворення та конкурентоспроможність виробництва, стан ринку праці, державне регулювання, рівень лібералізації ринків, стан науково-технічної сфери, монетарна політика [6, с.90, 7, с.232].

Дослідник, д.е.н., професор Гончарук А.Г. виділяє три етапи розвитку економіки:

- інфляційний (1991–1996);
- стабілізаційний (1997–1999);
- відновний (2000–2004) [7, с. 332].

І такий стан економіки безперечно вплинув на економічні дослідження, але в усі ці періоди одним із важливих питань в наукових пошуках українських вчених [8, с. 34] було питання прибутку в розвитку ринкової економіки. В цій економічній категорії як у фокусі знаходять своє відображення всі сторони господарської діяльності. Прагнення до прибутку – це по суті прагнення до вдосконалення виробництва, зростання продуктивності праці, зниження ризикових ситуацій, а на цій основі зменшення собівартості продукції. Проблеми ризику в умовах нестабільності активно досліджуються такими українськими вченими: Вітлінським В.В., Машиною Н.І., Лук'яною В.В., Івченко І.Ю., Сенейко Ю.В., Лопатовським В.Г. тощо.

Серед економістів поки що немає єдиної думки щодо суті механізму утворення і джерела прибутку в умовах ринкової економіки. На відміну від марксистської політекономії де прибуток – це форма вияву додаткової вартості, яка є категорією лише капіталістичного способу виробництва і виражає рівень експлуатації робітників, то тепер прибуток сприймають по-різному: як плату за підприємницьку діяльність, як винагороду за вкладений у виробництво капітал, за ризик такого вкладення [9]. Українські вчені схвилювані тим, що ринкова концепція пояснення механізму утворення прибутку має той недолік, що вона орієнтує товаровиробників на збільшення прибутку не за рахунок підвищення продуктивності праці і зниження собівартості продукції, а за рахунок штучного підвищення цін, маніпуляції ринковою кон'юнктурою. І вже не виробництво стає джерелом багатства країни, а ринок, бізнес, головна мета якого – максимальні прибутки. В таких умовах праця безпосереднього виробника знецінюється. Бізнесмен вважається героєм нашого часу, а виробник опинився на задвірках суспільства [8, с. 41]. Серед науковців-економістів ствердилась думка про те, що під час помаранчевої революції на майдан вивів людей не В.А.Ющенко і не сфальсифіковані президентські вибори, а обман, брехня і злидні, які вже люди не могли

терпіти. А насправді таємниця утворення прибутку розкривається за допомогою, - як стверджує професор, доктор економічних наук М.Павлишенко, об'єктивно діючого економічного закону єдності товарного і грошового ринку. «Суть цього полягає в тому, що вартість, ціна і гроші – це різні форми вираження одного й того самого – товарних відносин між людьми, які взяли участь у виготовленні товару шляхом суспільного поділу праці і здійснюють між собою обмін продуктами відповідно до затрат праці на їх виготовлення. Вартість товару виражає ці затрати в годинах суспільно-необхідного робочого часу, ціна – в грошових одиницях, а гроші є еквівалентом вартості вироблених товарів» [8, с.41].

Проголошення 2006 року роком села в Україні є свідченням визнання проблематичності його розвитку. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 грудня 2005 року схвалено концепцію комплексної програми підтримки розвитку українського села на 2006–2010 рр., цілями якої є реалізація основних напрямів державної політики, створення сприятливих умов для комплексного розвитку сільських територій, збереження селянства як носія української культури та духовності. Останнім часом з'явилися комплексні дослідження, присвячені критичному аналізу пострадянської аграрної політики [10, с. 13], розробці нової аграрної парадигми [11, с. 412] та довготривалої стратегії сталого розвитку агропромислового комплексу [12, с. 11], визначені головні напрямки реформування сільського господарства [13, с. 19].

Цікавим в цьому плані є дослідження доктора економічних наук В.Дієсперова: «Іван Франко й аграрна економіка» [14, с. 57]. Аграрна тематика – одна із головних у колі наукових інтересів І.Франка – представника соціалістичного напрямку в економічній теорії. Малоземелля змушувало селян Галичини покидати рідні краї (4 морги на селянську оселю, 1 морг = 0,56 га). Дуже схожа із змальованими І.Франком картинами нинішня ситуація, коли мільйони працездатних людей змушені шукати пристойну роботу по всьому світу. Із західноукраїнських сіл виїжджає кожен четвертий житель. Значне місце в розмірковуваннях і висновках нашого великого попередника займають земельні питання [15]. Вони заслуговують на особливо уважне прочитання сьогодні, коли на тлі незавершеності земельного законодавства в Верховній Раді активно лобюються інтереси тих, хто прагне стати новими поміщиками і одержувати через володіння сільськогосподарськими угіддями вагомі нетрудові доходи.

Дослідженню економічних поглядів І.Я. Франка присвятили свої праці Злупко С.М., Возняк М.С., Голубовська Є.А. [16, с. 55–62].

Але сьогоднішня дійсність стверджує, що ідеї І.Франка, який своїм життям і діяльністю подав приклад жертвності, одержимості, сміливості недостатньо шануються нащадками, особливо тими, хто уособлює теперішню владу. Весь світ облетіла інформація про те, що в Києві з комунальної квартири виселяють онуку І.Я. Франка за несплату нею комунальних послуг в сумі біля 3000 гривень, яких стара і хвора жінка просто немає.

Аналіз розвитку деяких аспектів економічної науки в Україні в період незалежності дає право зауважити, що підпорядкування економічних досліджень інтересам владних організацій викривлює цілеспрямованість наукового пізнання як обґрунтування концептуальних засад існуючих принципів функціонування економічної системи і визначення методів впливу на ціннісні пріоритети суспільства за допомогою популяризації її окремих положень. Теоретичне дослідження, яке покликане бути інструментом логічного переконання, підпорядковується суб'єктивним цілям заради зміцнення позицій тих, хто перебуває при владі і наслідком таких дій є послаблення позицій самої науки, покликаної сформулювати абсолютні істини [17, с. 45–54].

А щодо рекомендацій, які випливають із проведеного дослідження, на нашу думку, то реформи які плануються і проводяться Кабінетом Міністрів України слід спрямувати на побудову справді демократичного суспільства, де не буде соціального паразитизму, а створений прибуток в суспільстві буде використовуватись на розвиток виробництва та на вирішення соціальних питань.

Література

1. Корнійчук Л. Фізична економія, українська школа / Л. Корнійчук, Л. Шевчук, Л. Воробйова // Економіка України. – 2006. – № 9. – С. 55–63.
2. Маркс К. Твори : т. 35 / К. Маркс, Ф. Енгельс. – М., 1989. – 525 с.
3. Кузнецов П.Г. Его действительное открытие / Кузнецов П.Г. – М., 1991. – С. 10.
4. Вернадський В.И. Избранные сочинения : т. 1 / Вернадський В.И. – М., 1954. – 696 с.
5. Руденко М. Енергія прогресу. Нариси з фізичної економії / Руденко М. – К., 1998. – 298 с.
6. Бажал Ю. Дослідження ефективності економіки України / Ю. Бажал, О. Жолудь // Економіка України. – 2006. – № 10. – С. 90–93.
7. Гончарук А.Г. Эффективность экономики Украины: анализ и прогнозирование: [монография] / Гончарук А.Г. – Одесса, 2005. – 332 с.
8. Павлишенко М. Роль закону єдності товарного і грошового обігу в утворенні прибутку / М. Павлишенко // Економіка України. – 2006. – № 2. – С. 34–42.
9. Економічна теорія. Мікро- та макроекономіка. – Львів : Інтереко, 1998. – 606 с.

10. Онищенко О. Сільське господарство, село і селянство України у дзеркалі пострадянської аграрної політики / О. Онищенко, В. Юрчишин // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 4–13.
11. Гайдуцький П.І. Аграрна реформа в Україні / Гайдуцький П.І., Саблук П.Т., Лупенко Ю.О. – К. : ІАЕ УААН, 2005. – 424 с.
12. Трегобчук В.М. Про довгострокову стратегію сталого розвитку агропромислового комплексу / В.М. Трегобчук, Б.Й. Пасхавер, А.Е. Юзефович // Економіка А.П.К. – 2005. – № 7. – С. 3–11.
13. Саблук П.Т. Розвиток сільських територій в контексті забезпечення економічної стабільності держави / Саблук П.Т. – К. : УААН ННЦ, 2005. – 19 с.
14. Дієсперов В. Іван Франко й аграрна економіка / В. Дієсперов // Економіка України. – 2006. – № 5. – С. 56–62.
15. Франко І. Вибрані суспільно-політичні і філософські твори : т. 44. Кн. 2 / Франко І. – К. : Наукова думка, 1985.
16. Злупко С. Проблеми формування і розвитку національної економіки в науковій творчості І.Франка / С. Злупко // Економіка України. – 2006. – № 7. – С. 55–62.
17. Малий І. Економічна наука: проблеми і усвідомлення методології / І. Малий, М. Галамбурда // Економіка України. – 2006. – № 9. – С. 45–54.

Надійшла 16.09.2011

УДК 657

А. В. МЕЙШ

Хмельницький національний університет

ОСНОВНІ ПІДХОДИ КОНЦЕПЦІЙ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАКТИКИ

У статті досліджуються концепції визначення фінансових результатів. Розглядаються витoki тлумачення прибутку від першочергового розуміння.

This article explores the concept of the definition of financial results. Discusses the origins of the interpretation of the profits from the preferred.

Ключові слова: прибуток, чистий дохід, обліковий (бухгалтерський) прибуток, оподатковуваний прибуток, фінансові результати.

Вступ. Одним з ключових питань суб'єктів господарювання є визначення фінансового результату діяльності. Адже прибуток вважається однією з найбільш неоднозначних економічних категорій, оскільки складність його визначення зумовлюється різноманітністю інтересів, які він відображає, а також багатоманітністю форм, в яких він виступає. Прибуток відноситься до фундаментальних економічних категорій, оскільки виступає головною рушійною силою економічних процесів, основною метою діяльності підприємств у ринковій економіці.

Постановка проблеми. Категорія фінансового результату потребує ґрунтовного теоретичного дослідження основних підходів до її формування та трактування різними економічними концепціями, які напрацьовані вітчизняною практикою бухгалтерського обліку.

Метою статті є узагальнення існуючих концептуальних підходів до економічної природи прибутку, розкриття його сутності та особливостей

Основний матеріал. Видатний учений Ф. Бутинець вказує: “історія бухгалтерської науки – це історія розвитку понять і концепцій бухгалтерського обліку... Чергове поняття і категорія з’являлись тоді, коли для цього назрівала необхідність, а самі поняття – такі ключові, як наприклад, капітал, активи, рахунок, прибуток змінювались і розвивались з часом” [3, с. 8]. Саме стосовно останнього зауважимо, що тлумачення прибутку як економічної категорії цілком підпадає під цей висновок ученого, адже шлях до його сучасних визначень можна охарактеризувати пошуком від першопочаткового розуміння, що це загальна сума доходу, отримана від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до таких понять, як чистий дохід, економічний прибуток, обліковий (бухгалтерських) прибуток, оподатковуваний прибуток, фінансові результати.

Оскільки прибуток як економічна категорія відображає відносини з приводу формування, розподілу та перерозподілу національного доходу, то до нього тісно примикає дефініція додаткової вартості. Тобто можна говорити про прибуток на макроекономічному рівні в окремій галузі чи економіці країни загалом, та на підприємствах безпосередньо, отже на мікрорівні.

Підкреслимо, що хоч категорія прибутку в більшій мірі досліджувалась видатними економістами як минулого, так і нинішніх часів, однозначного визначення його сутності немає. Першими, (XVI ст.) хто дали тлумачення, були ранні меркантилісти В. Стаффорд, Г. Скаруффі, Б. Даванцаті (звертаємо увагу, що походження цього найменування від латинського "торгувати" переконливо вказує на виникнення інтересу до теорії прибутку саме в торговельній сфері). Проте вони вважали, що дохід – як тоді тлумачили його у сенсі прибутку або багатства, виникає в результаті зовнішньої торгівлі й ввезення в країну грошей чи